

ОНТОЛОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ «ПРАВОВА СИСТЕМА»

Ющенко Світлана Сергіївна

науковий співробітник

Український мовно-інформаційний фонд

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Ключове поняття юридичної науки «правова система» є концептом – абстрактною сутністю, що через свою безпосередню неспостережуваність досягається лише шляхом наукового осмислення. На сьогодні кількість наукових доробків у галузі дослідження правових систем, у тому числі, вітчизняної, утворює репрезентативний масив знань. Будучи, насамперед, об'єктом юридичного пізнання, цей масив водночас є об'єктом дослідження інших наук, зокрема, інформаційної сфери, відповідно до сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Однією з таких тенденцій є інтелектуальна обробка програмними засобами природномовних текстів. Зазначимо, що згаданий процес забезпечується виключно моделюванням предметної області – частини реального світу, що перебуває в фокусі дослідницької уваги. У запропонованому матеріалі розглядається підхід до онтологічного моделювання концепту «правова система» як комплексу юридичних смислів і змістів.

Наведемо декілька відомих (*перших* у видачі Google) визначень правової системи, сформульованих українськими вченими:

(1) *«Правова система – це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання»* (Скакун О. Ф., 2001);

(2) *«Правова система – система всіх юридичних явищ, які в ній існують, і вона є результатом її історичного розвитку, специфічних умов її існування та викликів, з якими вона стикається»* (Оніщенко Н. М., 2002);

(3) *«Правова (юридична) система – це система всіх юридичних явищ, які існують у певній державі чи в групі держав. До складу такої системи входять, як правило, наступні правові елементи: 1) різні правові акти (юридичні норми з їх зовнішніми джерелами, об'єктивовані акти тлумачення та акти застосування цих норм), а також діяльність відповідних суб'єктів по створенню, зміні чи*

припиненню таких актів; 2) різні види правосвідомості та форми (засоби) її виявлення; 3) стан законності (соціальний режим відповідності фізичної діяльності суб'єктів приписам законів)». (Рабінович П. М., 2005);

(4) «Правова система – це сформована під впливом об'єктивних закономірностей розвитку певного суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у сталих зв'язках між собою та іншими соціальними явищами, що забезпечує її цілісність, розвиток та правонаступність» (Петришин О. В., 2020);

(5) «Правова система – цілісна структурно впорядкована за допомогою норм права та інших правових засобів стійка взаємодія суб'єктів права, що забезпечує досягнення правопорядку як необхідної умови функціонування соціальної системи, єдиними елементами якої є суб'єкти права» (Луць Л. А., 2005).

Очевидно, що кожне з наведених визначень є результатом творчої наукової праці висококваліфікованого юриста з безсумнівним науковим авторитетом. Але також очевидно є неможливість об'єднати всі визначення в єдине, оскільки їхні гіперсеми (родові, узагальнюючі поняття) є принципово різними.

Так, у прикладі (1) гіперсема конструюється через поняття «комплекс», (2), (3) – «система»; (4) – «сукупність»; (5) – «взаємодія», функційними одиницями яких є (1) – «юридичні засоби»; (2), (3) – «юридичні явища»; (4) – «правові явища»; (6) – «суб'єкти права». При цьому в юридичній науці залишається дискусійним питання щодо співвідношення понять «правова система» і «система права», а також щодо «широкого» та «вузького» розуміння правової системи як такої.

З огляду на викладене, для інтеграції, структуризації та систематизації суб'єктивних знань про правову систему, як було зазначено, обрано саме онтологічне моделювання – форму наукового пізнання, поширену в інформаційних науках, представником яких є автор.

Онтологічна (інша назва – понятійна) модель концепту «правова система», так само, як онтологічна модель будь-якої предметної області, формально задається трійкою кінцевих множин¹: $O = \langle C, R, F \rangle$, де C – множина понять, пов'язаних із предметною областю; R – множина відношень між цими поняттями, F – множина функцій інтерпретації, заданих на C та/або R . На нашу думку, істотною перевагою цієї моделі є можливість візуалізації предметної області у вигляді орієнтованого поміченого графа (т.зв. онтографа з заданим напрямком дуг та позначками-мітками на дугах і вершинах).

¹ Деякі автори називають C, R, F підмножинами.

Вершинами онтографа є елементи множини S , а дугами, що їх поєднують, відображаючи в такий спосіб зв'язок між поняттями – елементи множини R . F – множина функцій інтерпретації, що належить до процедурної частини онтологічної моделі; для скорочення викладу її не розглядаємо.

Випишемо з наведених прикладів (1) – (5) базові поняття, що фігурують у кожному з визначень, є юридично і семантично значущими для аналізованої предметної області та пов'язаними з концептом «правова система» й між собою відношеннями різного типу («частина – ціле», «рід – вид», «причина – наслідок», «об'єкт – суб'єкт», «об'єкт – атрибут/властивість», «об'єкт – процес», а також асоціативними зв'язками):

ПРАВОВА СИСТЕМА (синонім: ЮРИДИЧНА СИСТЕМА)

юридичні засоби (синонім: правові засоби)

юридичні явища (синонім: правові явища)

соціальні явища (синонім: суспільні явища)

суспільні відносини

регулювання суспільних відносин

держава

правові акти

акти застосування юридичних норм

об'єктивовані акти тлумачення

юридичні норми

зовнішні джерела юридичних норм

суспільство

розвиток суспільства

правосвідомість

законність

правонаступність

закон

приписи закону

право

норми права

суб'єкти права

Подальші дії передбачають уточнення і впорядкування отриманого набору понять відповідно до теоретичних положень юридичної науки й побудову онтографа (рис. 1).

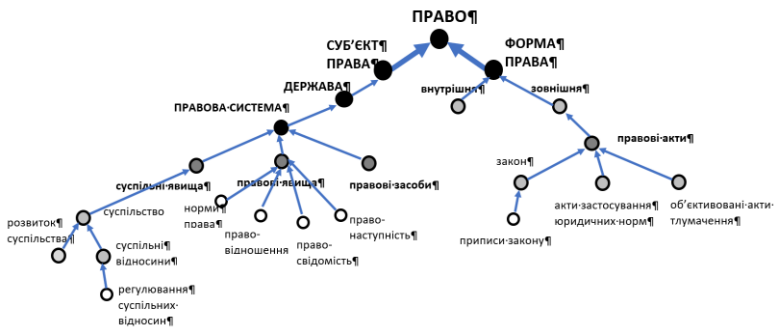

Рис. 1. Онтограф онтології концепту «правова система», побудований на текстах п'яти обраних випадковим чином тлумачень

Неважко переконатися в представленості в онтографі на рис. 1 всіх попередньо вписаних понять, пов'язаних із концептом «правова система». Отриманий онтограф розбудовується в описаний вище спосіб по мірі опрацювання емпіричного масиву, тобто, посередництвом моделювання кожного поняття з числа його вершин засобами онтології.

Онтологічна модель дозволяє впорядкувати знання про об'єкт, що моделюється, оцінити їхню повноту та несуперечливість, уніфікувати запис юридичних понять (наприклад, паралельно вживаються *правонаступність* і *правонаступництво*, *солідарний обов'язок* і *солідарне зобов'язання*, *засоби забезпечення зобов'язання* і *способи забезпечення виконання зобов'язання* та ін.), причому результати моделювання представляються у формі, придатній для застосування в комп'ютерних технологіях.